

Δημήτρης Ν. Παντελοδήμος

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ J.-B. GAIL ME ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ

Τό Νοέμβριο τοῦ 1828 βλέπει τό φῶς τῆς δημοσιότητας στό Παρίσι μέ τή φροντίδα τοῦ Ἀγαθόφρονα Λακεδαιμόνιου [Κωνσταντίνου Νικολόπουλου] τό ἔργο τοῦ Γρηγορίου Ζαλικογλου¹ (1777-1827) *Διάλογος περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*². Στόν πρόλογο ὁ ἐκδότης ἀπευθύνεται στούς νέους καί τονίζει τή σημασία τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καί φιλοσοφίας, ἐνῶ στόν ἐπίλογο ἐπικρίνει τήν ἀνθελληνική πολιτική τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνακτοβουλιῶν καί προτρέπει τόν τσάρο Νικόλαο νά ἀναλάβει πρωτοβουλία ὑπέρ τῶν Ἑλλήνων. Ἐγκαταστημένος ἀπό τό 1806 στό Παρίσι, ὑπάλληλος ἀπό τό 1814 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Institut de France, ἐκδότης ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὁπαδός τῶν γλωσσικῶν θεωριῶν τοῦ Κοραῆ καί συνεκδότης μέ τό Σπ. Κονδό τοῦ περιοδικοῦ *Μέλισσα*³, ὁ Κ. Νικολόπουλος (1786-1841) παρακολουθοῦσε τή δραστηριότητα τῶν Γάλλων ἑλληνιστῶν καί εἶχε συνάψει φιλικούς δεσμούς μέ τοὺς πῶ ὀνομαστοὺς φιλόλογους τῆς ἐποχῆς του.

Στόν πρόλογο τοῦ ἔργου τοῦ Ζαλικογλου, προτρέποντας τοὺς Ἑλλήνες πού φθάνουν γιά σπουδές στό Παρίσι νά ὠφεληθοῦν *ἐκ τοῦ παραδείγματος τοσοῦτων σοφῶν φιλελλήνων, ὁρῶντες ὅτι αὐτοὶ ὠφελοῦνται καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν καθαρῶν καί ἀενάων πηγῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας*⁴, ὁ Νικολόπουλος μνημονεύει τοὺς διάσημους ἑλληνιστές τῆς Γαλλίας, στοὺς ὁποίους περιλαμβάνονται ὁ καθηγη-

1. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη καί σπούδασε στό Βουκουρέστι κοντά στό Λάμπρο Φωτιάδη. Τό 1802 ἐγκαταστάθηκε στό Παρίσι, ἔγινε γραμματέας τοῦ Choiseul-Gouffier καί ἀπό τά πῶ δραστήρια μέλη τοῦ «Ἑλληνογλωσσίου Ξενοδοχείου», δημοσίευσε τό 1809 σημαντικό γιά τήν ἐποχὴ του Γαλλοελληνικό Λεξικό, διατέλεσε, μαζί μέ τό Νικολόπουλο, σύνδεσμος τοῦ Γαζῆ μέ τοὺς ἑλληνιστές καί γεωγράφους τῆς γαλλικῆς πρωτεύουσας καί μετέφρασε τό *Περί τοῦ Κοινωνικοῦ Συμβολαίου* ἔργο τοῦ Ρουσσώ.

2. *Διάλογος περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, συγγραφεῖς μὲν ἐν Κισινέβη κατά τό ἔτος 1822 ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου Γεωργιάδου Ζαλίκου, ἐκδοθεῖς δέ μετὰ πρόλογου καί ἐπιλόγου ὑπὸ Ἀγαθόφρονος Λακεδαιμόνιου, φιλοτῖμω δαπάνῃ τῆς φιλελληνίδος χήρας τοῦ συγγραφέως. Ἐν Παρισίοις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κασσιρίου. Τῇ κθ' τοῦ Νοεμβρίου ᾠκη' (1828).

3. Γιά τά τρία τεύχη (1819-1821) τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ βλ. Στ. Καρτζᾶς, «Ὁ Ἀγαθόφρων Λακεδαιμόνιος καί τό παρισινὸ περιοδικὸ *Μέλισσα*, *Πελοποννησιακά*, Γ'-Δ', (1958-1959), Ἀθῆναι 1966, σ. 241-262 καί Ἀγγελικὴ Γαθαθα-Παναγιωτοπούλου, *Τὰ ἑλληνικά προεπαναστατικά περιοδικά. Εὐρετήρια. Α'*, Ἀθῆνα, Καλλιόπη, *Μέλισσα*, τό *Μουσεῖον*, Ἀθῆνα, Centre de Recherches Néo-helléniques de la F.N.R.S., 1971.

4. *Διάλογος περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*..., ὀπ.π.π., σ. νη', σημ. 1.

της καί μέλος της 'Ακαδημίας των 'Επιγραφών Jean-François Boissonade (1774-1857), ὁ συνεργάτης τοῦ Κοραῆ στήν ἔκδοση τῶν *Γεωγραφικῶν* τοῦ Στράβωνα Jean-Antoine Letronne (1787-1848), ὁ καθηγητής παλαιογραφίας καί ἑλληνικῆς γλώσσας στήν Ecole des Langues Orientales καί μέλος τῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Επιγραφῶν Charles-Benoît Hase (1780-1864), ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας τοῦ Παρισιοῦ Claude-Louis-Jules David (1783-1854), ὁ μεταφραστής τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνα Victor Cousin (1792-1867), ὁ μετέπειτα κοσμήτορας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παρισιοῦ Joseph-Victor Le Clerc (1789-1865), ὁ Μαλβίνος⁵, ὁ *ἄριστος* τῶν *Ὁμήρου μεταφραστῶν* Jean-Baptiste Dugas-Montbel (1776-1834), ὁ Burnouf⁶, ὁ φίλος τοῦ Κοραῆ καθηγητής στοῦ Collège de France François Thurot⁷ (1768-1832) καί ὁ τῆς *Πλατωνικῆς χρηστομαθείας κομψῆς ἐκδότης* Alexandre Pillon. Στόν πίνακα αὐτό δέν περιλαμβάνονται τά ὀνόματα μεγάλων ἑλληνιστῶν, ὅπως τοῦ Pierre Henri Larcher (1726-1812), τοῦ François-Jean-Gabriel la Porte du Theil (1742-1815), τοῦ de Saint-Croix (1746-1809), τοῦ d'Ansse de Villoison (1753-1805), τοῦ Simon Chardon de la Rochette (1753-1814) καί τοῦ Etienne Clavier (1762-1817), πού εἶχαν πεθάνει στήν πρώτη εἰκοσαετία τοῦ 19ου αἰώνα. Ἀπό τοὺς ἑλληνιστές τῆς γαλλικῆς πρωτεύουσας πού ἐξακολουθοῦν νά ζοῦν τό 1828 ἀπουσιάζουν τά μέλη τῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Επιγραφῶν Jean-Baptiste Gail (1755-1829), Toussaint-Bernard Emeric-David⁸ (1755-1739) καί Désiré Raoul-Rochette (1790-1854).

5. Βλ. MS 939, 75. Πρόχειρο ἐπιστολῆς τοῦ Νικολόπουλου μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἀνάδειξης τοῦ Μαλβίνου σέ ἱππότη ἀπό τόν Κάρολο Ι', μέ ἡμερομηνία 29 Αὐγούστου 1832.

6. Πρόκειται γιά τό Jean-Emile Burnouf (1775-1844) πατέρα τοῦ ἐπίσης ἑλληνιστῆ Eugène Burnouf (1801-1852). Βλ. *Notice historique sur M. M. Burnouf, père et fils, lue dans la séance publique annuelle de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres le 18 août 1854, par M. Naudet*, Paris, 1886, 54 σ.

7. Γιά περισσότερες πληροφορίες βλ. «Notice sur la vie et les ouvrages de M. Thurot, lue à la séance publique de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, le 5 août 1836, par M. le baron Silvestre Sacy, secrétaire perpétuel», *Le Moniteur*, 25 Αὐγούστου 1836, 23 σ.

8. Στό ἀρχεῖο τοῦ Κ. Νικολόπουλου στοῦ Institut de France σώζεται ἀχρονολόγητο ἀντίγραφο ἐπιστολῆς τοῦ Emeric-David πρὸς τοὺς *Messieurs les Dèmarques et membres du comité municipal d' Athènes*, μέ τήν ὁποία ἀνακοινώνει τή δωρεά τεσσάρων τόμων ἔργων του γιά τόν ἐμπλουτισμό τῆς ὑπὸ ἴδρυση δημόσιας βιβλιοθήκης στήν πόλη τῆς Παλλάδας Ἀθηνᾶς καί διευκρινίζει ὅτι ὁ Νικολόπουλος πού διατηρεῖ μαζί του παλαιούς δεσμούς φιλίας ἀναλαμβάνει τή φροντίδα τῆς ἀποστολῆς τῶν τόμων αὐτῶν στήν Ἀθῆνα. (M.S. 936, φ. 81). Οἱ συγγενεῖς τοῦ Emeric-David, *Docteur en Droit, ancien député, membre de l'Institut royal de France et de la Légion d'Honneur*, δέν θά παραλείψουν νά στείλουν στοῦ Νικολόπουλου ἀγγελτήριο τοῦ θανάτου του στίς 2 Ἀπριλίου 1839 (M.S. 396, φ. 62).

Ἡ ἀντίδραση ἀπὸ τὴν παρουσίαση αὐτὴ τῶν Γάλλων ἑλληνιστῶν⁹ ὑπῆρξε ἄμεση. Ἐνα μῆνα ἀκριβῶς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Διαλόγου περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως* ὁ Ε.Ρ.Μ. Longueville¹⁰ ἀπευθύνει στὸ Νικολόπουλο τετρασέλιδη ἐπιστολή¹¹, στὴν ὁποία ἀδυνατεῖ νὰ δικαιολογήσει τὴν παράλειψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Jean-Baptiste Gail, ποὺ ἐπιβάλλεται, κατὰ τὴ γνώμη του, νὰ καταχωρισθεῖ στὶς ἐπόμενες ἐκδόσεις τοῦ ἔργου:

Monsieur Longueville à Monsieur Nicolopoulo de Smyrne

Monsieur,

Je vous remercie avec beaucoup de gratitude de l'ouvrage que M. Julien m'a remis de votre part. Je vous prie de croire que je suis infiniment sensible à une attention si flatteuse et si précieuse pour moi. Sans les infirmités qui me retiennent véritablement δεσμοῖσι πασσαλευτόν¹², comme votre Prométhée, j'aurais eu l'honneur d'aller vous adresser moi-même mes remerciements avec mes félicitations très sincères sur votre nouvelle production. Je l'ai lue avec fruit, et avec cet intérêt que j'attache à tout ce qui sort de votre plume vraiment antique. J'y ai reconnu τῆς Ἑλλάδος εὐγενέστατον θρέμμα. Les plus nobles sentiments y sont exprimés en style du siècle de Périclès. C'est bien, à vous, Monsieur, qu'il appartient de parler de la résurrection de la Grèce, vous qui la faites réellement revivre dans vos écrits.

Je ne suis qu'un pauvre φιλέλλην indigne, plein d'admiration et de

9. Γιά τίς ἑλληνικὲς σπουδὲς στὴ Γαλλία καὶ τοὺς σημαντικότερους ἑλληνιστὲς θλ. Emile Egger, *L'Hellénisme en France. Leçons sur l'influence des études grecques dans le développement de la langue et de la littérature française*, Paris, Librairie académique, Didier et Cie, 1869, 2 vol.

10. Edme-Paul-Marcelin Longueville (1785-1855). Μετὰ τίς ἐγκύκλιες σπουδὲς του στὰ κεντρικὰ σχολεῖα ποὺ ἀντικατέστησαν τὰ κολλέγια μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ἔπειτα ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Τρομοκρατίας, σπούδασε κλασσικὴ φιλολογία ἀλλὰ δὲν ἐντάχθηκε στὸ σῶμα τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, ἐπεὶδὴ νέος ὑπέστη παράλυση τῶν κάτω ἀκρῶν. Ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικά μὲ δημοσιεύσεις ποὺ ἀποσκοποῦσαν στὴ θελίτωση τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ἀναδείχθηκε σὲ ἀξιόλογο ἑλληνιστὴ τῆς ἐποχῆς του. Ἀπὸ τὰ ἔργα του ξεχωρίζουν ἡ ἔκδοσις καὶ μετάφρασις τοῦ Πανηγυρικοῦ τοῦ Ἰσοκράτη (1817) ποὺ χρησιμοποιοῦντο γιὰ πολλὰ χρόνια στὰ γαλλικὰ λύκεια, *Harangues tirées des historiens grecs avec la traduction française* (1823) ποὺ περιλαμβάνει δημηγορίες τοῦ Ἡρόδοτου καὶ τοῦ Θουκυδίδη, *Cours complet et gradué de thèmes grecs, adaptés à la méthode de M. Burnouf, et suivis d'un lexique spécial et grammatical, français-grec* (1828-1833) καὶ *Traité élémentaire καὶ Traité théorique et pratique de l'accentuation grecque* (1845 καὶ 1849). Σὲ συνεργασία μὲ τὸ Jean-François Gail δημοσίευσε μετάφρασις τῆς γραμματικῆς τοῦ Γερμανοῦ ἑλληνιστῆ Matthiae μὲ τὸν τίτλο *Grammaire raisonnée de la langue grecque* (1831-1836, 3 τόμοι: 1842, πίνακες).

11. Institut de France, M.S. 935, φ. 105 σχήματος 24×18,2 ἐκ.

12. Αἰσχύλος, *Προμηθεὺς δεσμώτης*, στ. 113: δεσμοῖσι πασσαλευτός ὢν.

reconnaissance pour vos illustres aïeux, les seuls avec lesquels il me soit permis d'avoir quelque commerce, et je ne puis malheureusement que former les vœux les plus ardents pour le salut de votre belle et malheureuse patrie, dont vous plaidez la cause avec une éloquence si sympathique. Dans mon humilité cependant je suis fier d'être le compatriote des guerriers qui sont allés payer une faible partie de notre vieille dette, en contribuant à délivrer la terre où vos pères sauvèrent deux fois l'humanité tout entière en combattant à Marathon et à Salamine. Que de grands souvenirs se présentaient à ma mémoire en vous lisant! Que de grandes choses, que de grands noms, que de grands génies vos doctes pages évoquaient pour moi! Cependant au milieu de mon ravissement, Νέμεσις ὀπηδεῖ;¹³ et vous m'avez rappelé d'Athènes à Rome pour me faire entendre la voix de notre Horace qui me crie: *Nihil est ab omni Parte beatum!*¹⁴ Et que votre Euripide, je crois, avait exprimé avant lui par: Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαίμονεϊ¹⁵. Arrivé à la page 59 de votre excellent ouvrage, j'y vois, avec un juste sentiment d'orgueil, la liste de nos meilleurs hellénistes français dressée par une main grecque et savante, qui les présente à la Grèce comme dignes de son attention. Parmi tous ces noms fameux j'en cherche un illustre et cher à plus d'un titre. Surpris, stupéfait (σπὴν δέ ταφών)¹⁶ de ne l'y point voir figurer, je me crois obsédé d'une illusion malheureuse; je me frotte les yeux, craignant qu'ils ne soient fascinés; je me crache trois fois dans la poitrine, pour faire cesser le maléfice qui m'a été jeté peut-être; et je lis, je relis dix fois, vingt fois le glorieux catalogue, sans que le nom du vénérable M. Gail, σεβαστόν κάρα, apparaisse à ma vue. Ne sachant plus comment expliquer une pareille omission, je m'adresse mille questions, je fais mille conjectures. M. Nicolopoulo, me disais-je instruit à l'école de l'antiquité dans tous les artifices oratoires des Hermogène et des Denys, a-t-il voulu, pour sa prétérition, faire mieux ressortir le nom de M. Gail? A-t-il voulu faire dire de lui: *Praefulgebant Cassius atque Brutus*¹⁷? Ou bien plutôt, ébloui par l'éclat de tous les noms qui rayonnaient sous sa plume, l'oeil de M. Nicolopoulo n'aura pas aperçu que le nom de M. Gail manquait dans ce faisceau lumineux. C'est à cette dernière explication que je me plais à m'arrêter. Car le moyen de supposer ou de croire volontaire une semblable omission chez un descendant du sage Socrate et du juste Aristide? Né sur le sol fier d'avoir porté Plutarque et Phocion, Monsieur Nicolopoulo a l'esprit

13. (=ἀκολουθεῖ). Βλ. Ὀμηρος, Ἰλ. Ε 216, Ρ 251, Ω 368· Ὀδ. η. 165 καὶ 181.

14. Horatius, *Carmina II*, 16, 27-28. Τίποτε δέν εἶναι ἀπό κάθε πλευρά μακάριο (=Δέν ὑπάρχει ἀπόλυτη εὐτυχία).

15. August Nauck, *Tragicorum Graecorum fragmenta*, Εὐριπίδης, ἀριθ. 661, 375.

16. Μετοχή τοῦ ρ. τέθηπα (=μένω κατάπληκτος). Βλ. Ὀμηρος, Ἰλ. Λ. 544, Π 806 καὶ Ω 360: σπὴ δέ ταφών.

17. Tacitus, *Annales III*, 76: Ὑπερεῖχαν σέ λάμψη ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος.

trop juste et le cœur trop bien placé, pour approuver, encore moins pour imiter ces soi-disants hellénistes, qui, pour persuader qu'ils savent le grec, vont répétant partout et à tout venant, que M. Gail ne le sait pas*. Non, Monsieur Nicolo, qui parle, qui écrit si bien une langue, qui, dans son heureux mot χάρις, réunit, avec tant de justesse, l'idée de la reconnaissance à celle du bienfait, non, Monsieur Nicolo n'a pu oublier tous les services que M. Gail a rendus à la Grèce moderne. Je n'ai pas besoin sans doute de vous les faire connaître. Ayant choisi pour votre seconde patrie notre belle France, qui depuis long-temps vous compte avec orgueil au nombre de ses enfants adoptifs, vous ne pouvez ignorer son histoire. Vous savez, Monsieur, combien de temps nous avons eu à lutter aussi contre l'oppression étrangère et l'anarchie. Chez nous aussi la voix des Muses fut étouffée par le bruit des armes, et pendant long-temps le flambeau des lettres fut sur le point de s'éteindre dans le sang des proscriptions et dans le tumulte des camps. M. Gail, plus qu'aucun autre peut-être, contribua à entretenir, à ranimer sa flamme expirante. Resté fidèle au culte de l'antiquité quand les intérêts des moments absorbaient seuls toutes les âmes, il fit de son école l'asyle des Muses de la Grèce. Il y attira la jeunesse française, qui sans lui serait alors restée sans guide pour remonter aux vraies sources du beau. Habile et ingénieux interprète des grands génies de la Grèce, il savait en rendre l'étude agréable et facile, en même temps qu'il communiquait à ses jeunes auditeurs cette admiration vraie, cette vive chaleur d'enthousiasme dont il était lui-même pénétré. Mais ce n'était point assez pour lui de ces leçons multipliées pendant tant d'années avec un zèle si pur, si désintéressé, si constant. Infatigable dans les combats qu'il livrait à la barbarie et à l'ignorance, deux monstres qui nous menaçaient alors, ce véritable Hercule μουσαγέτης¹⁸ inventait, rédigeait de nouvelles méthodes, fournissait seul à la détresse de nos écoles par ses innombrables publications de livres grecs élémentaires, qui alors manquaient absolument; et, comme si son ardeur et ses forces se fussent accrues avec les immenses besoins de la littérature grecque en France à cette époque, il reproduisait en même temps le texte de plusieurs grands classiques avec des travaux philologiques, longs, difficiles, importants, et accompagnés de traductions élégantes et fidèles.

C'est ainsi que M. Gail, en remettant sans cesse sous les yeux de la

* Vous les avez peints au naturel dans ce passage: Τοιοῦτοί εἰσιν ἀπανταχοῦ οἱ φθονεροὶ πυγμαῖοι· ἀγρίως καὶ ἀπανθρώπως κατὰ τῶν φωτιζόντων φερόμενοι, ἀναιδῶς φλυαροῦντες καὶ βλασφημοῦντες, κενὰ δὲ μελετῶντες καὶ ἀνεμῶλια θάζοντες, αὐτοὶ ἑαυτῶν πολλὴν ἄνοιαν καὶ μωρίαν καταψηφίζομενοι, τὴν ἑαυτῶν ἀμαθίαν καὶ ἀκρισίαν λαμπρῶς θεατριζόντες, καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν σελήνην καθέλκοντες¹⁹.

18. Μουσηγέτης (δῶρ. Μουσαγέτης).

19. Διάλογος περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως..., ὁπ.π.π., σ. ιζ'-ιη'.

M. Longueville à Monsieur Nicolopoulou de Smyrne 105

Monsieur,

Je vous remercie avec beaucoup de gratitude de l'ouvrage que M. Julien m'a remis de votre part. Je vous prie d'en croire que je suis infiniment sensible à une attention si flatteuse et si précieuse pour moi. Sans les infirmités qui me retiennent véritablement desorais πασσαδεύτοι, comme votre Prométhée, j'aurais eu l'honneur d'aller vous dire moi-même mes remerciements avec mes félicitations très sincères sur votre nouvelle production. Je l'ai lue avec fruit, et avec un intérêt qui s'attache à tout ce qui sort de votre plume vraiment antique. Je y ai reconnu τὸς Ἐλλᾶδος εὐγενέστατον ἔργημα. Les plus nobles sentiments y sont exprimés en style de siècle de Périclès. C'est bien, à vous, Monsieur, qu'il appartient de parler de la résurrection de la Grèce, vous qui la faites réellement revivre dans vos écrits.

Je ne suis qu'un pauvre φιλέλληνας indigne, plein d'admiration et de reconnaissance pour vos illustres aïeux, les seuls avec lesquels il me soit permis d'avoir quelque commerce, et je ne puis mieux heureusement que former les vœux les plus ardents pour le salut de votre belle et malheureuse patrie, dont vous plaidez la cause avec une éloquence si sympathique. Dans mon humilité cependant je suis fier d'être le compatriote de

χρήματα, ἤμπορῶ νὰ ζήσω μερικὸν καιρὸν, ἔπειτα δουλεύω καὶ ζῶ καθὼς ἔναμα εἰς τὴν ὥρην. Ἐλπίζω ὅτι ὁ κ. Γραβιὸς μὲ ἀγαπᾷ, μὲ εἶχεν εἰπεῖ πρὸ πολλοῦ ὅτι ἀπὸ τελευτῆς ὁ Θουκυδίδης, θέλει μὲ ἐνασχολήσῃ εἰς ἄλλον συγγραφικὴν παραβολὴν· διὰ τοῦτο σὰς παρακαλῶ θερμῶς νὰ μὲ κάμνῃ τὴν χάριν νὰ τὸν ὁμιλήσετε μὲ εὐμορφον τρόπον, καθὼς ἡ Σοφοδοσιότης Σας ἡξεύρετε κάλλιον ἐμοῦ, διὰ νὰ τὸν παρακινήσετε νὰ μὲ εὐσηλαγχρησθῇ, καὶ νὰ παραβίβῃ τὰ σφάλματά μου, τὰ ὁποῖα προέρχονται ὅχι ἀπὸ κακὴν θέλησιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κακὴν μου ὑγίαν, καὶ ἀπὸ ἄλλας αἰτίας αἰ ὁποῖαι εἴναι ἀποτέλεσμα μεράλων καὶ πολυχροτίων θλίψεων καὶ δυσυχίων. καὶ ἂν ἀγαπᾷ νὰ μὲ δώσῃ ἄλλων ἐνασχολήσιν, ὑπόσχομαι νὰ τὴν ἐκτελέσω μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας· ἂν ὅμως καὶ δὲν ἔχῃ σκοπὸν κατὰ τὸ παρὸν νὰ παραβάλῃ ἄλλον σύγγραμμα, παρακαλῶ νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ μείνω εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου ἤμπορῶ νὰ ζήσω μὲ τὸν υἱὸν μου. ἂν ὑπάγω ἄλλου δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ περδίσω τὸν ἐπιούσιον, διότι δὲν ἡξεύρω νὰ κάμω ἄλλο τι, εἰ μὴ μόνον τὴν σύγκρισιν τῶν ἀντιγράφων. τὸ καλλίτερον ὅμως ἀπὸ ὅλα διὰ πολλοὺς λόγους εἶναι τὸ νὰ συγκατοικῶ μετὰ τοῦ Κυρίου Γραβιὸς, διὰ τοῦτο μὴ εἶπτε παρακαλῶ εἰς αὐτὸν, ὅτι ἐγὼ θέλω νὰ ἀναχωρήσω ἀπὸ τὸν οἶκον του, διὰ νὰ μὴ τοῦ τὸ βάλλω μὲν εἰς τὸ κεφάλι, ἂν δὲν τὸ ἔχῃ σκοπὸν. ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἐμπειρία τοῦ καλονάγαθου φίλου μου θέλουσι τὸν ὑπαγορεύσει ὅτι κερταί εὐλογον νὰ εἶπῃ ἀσυγκρίτως κάλλιον ἐμοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ ὁ νους καὶ ἡ καρδιά ἐταράχθησαν ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν.

Ἐπεριεσόμενος εἰς τὸν φιλογενῆ χαρακτῆρα τῆς, καὶ εἰς τὴν εὐνοίαν καὶ ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἔδειξε πάντοτε πρὸς ἐμέ, εἶμαι μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος καὶ εὐγνωμοσύνης.

τῆς 6 Δεκεμβρίου 1826.

τῆς Σοφοδοσιότητος τῆς
ὡς ἀδελφὸς
θεόδωρος Σύννομος.

France le génie de la Grèce antique, revivant dans ses productions, préparait parmi nous à la Grèce moderne cet intérêt de souvenir qui lui a rendu les Français plus sympathiques que tout autre peuple, et qui nous a fait accueillir avec enthousiasme l'idée de sa délivrance, que nous avons favorisée par tant de sacrifices et d'efforts. Vous n'avez pas oublié, sans doute, Monsieur, ces femmes admirables, qui, abandonnant le séjour de l'opulence et triomphant, à la voix de l'humanité, de toutes les répugnances de l'éducation et de la richesse, allaient solliciter de porte en porte dans la capitale la pitié publique en faveur des grandes infortunes de votre patrie: eh! bien, n'était point une de ces dames qui ne connût le nom du bon M. Gail! Il lui avait été cité avec respect, avec reconnaissance par un fils, un frère, un époux, un ami instruit dans la langue de Périclès par les leçons ou par les écrits de notre savant helléniste, qui était devenu ainsi une des causes premières de ce noble dévouement. Parmi ces jeunes Français qui ont quitté leur pays pour aller affranchir le vôtre, il se trouve, n'en doutez pas des disciples de M. Gail.

Ils ont puisé à ses cours ou dans ses ouvrages ce sentiment du grand et du beau qui les a enflammés pour la noble cause de la Grèce. Peut-être même en ce moment est-ce dans un Xénophon ou dans un Thucydide publié ou traduit par notre savant professeur, que quelques-uns de nos jeunes philhellènes méditent sur l'histoire de cet antique Péloponnèse, qu'ils voudraient rendre à sa dignité première. Ah! si votre intéressant écrit, destiné à la Grèce, vient à tomber entre leurs mains, que penseront-ils, qu'éprouveront-ils, en ne trouvant point le nom de leur illustre maître inscrit parmi ceux que vous signalez aux regards et à la considération de vos compatriotes?

Rempli et pénétré de la plus sincère estime pour votre production, j'ai voulu appeler votre attention sur une omission aussi grave et qui me semble la déparer essentiellement. Vos écrits, Monsieur, sont de la nature de ceux dont les réimpressions se multiplient et ne se font point attendre: j'ai voulu vous indiquer un erratum pour la prochaine édition. Heureux si...

• Excusez, je vous prie, la longueur de cette lettre par le motif, et veuillez être persuadé que je suis, avec toute l'estime due à votre rare mérite,

Votre très humble serviteur

M. Longueville

Paris, 30 décemb. [re] 1828

Στόν κύκλο τῶν συναναστροφῶν τοῦ Νικολόπουλου στό Παρίσι, ὅπου ἐφθασε τό τρίτο δεκάημερο τοῦ Ὀκτωβρίου 1806, συγκαταλέγονται, ἐκτός ἀπό τόν Κοραῆ καί τοὺς συμπατριῶτες του λόγιους, ὁ γεωγράφος Barbié du Bocage, ὁ νομισματολόγος καί διπλωμάτης Esprit-Marie Cousinéry, ὁ γνωστός ἐλληνιστής Jean-François Boissonade, ὁ συγγραφέας Anatole de Montesquiou καί οἱ Ἕλληني-

στές Charles-Benoît Hase καί Jean-Baptiste Gail. Ἡ ὑπηρεσία του στή Βιβλιοθήκη τοῦ Institut de France ἀπὸ τὸ 1814 καί ἡ φήμη σοφοῦ ἑλληνιστῆ πού ἀπόκτησε μέ τὶς δημοσιεύσεις του καί τὴ συνεργασία του στή Revue encyclopédique τὸν ἔφεραν σέ συχνή ἐπαφή μέ πολλὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν.

Γιὰ τὶς φιλικές του σχέσεις μέ τὸ Gail ὑπάρχουν γραπτές μαρτυρίες στό Ἀρχεῖο τοῦ Νικολόπουλου. Σέ ἀχρονολόγητο ἀντίγραφο ἐπιστολῆς²⁰ ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς συστήνει τὸ Νικολόπουλο γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς²¹:

Gail à Monsieur Basires chef d'Institution, rue du Perche au Marais
Monsieur,

M. Couesne, mon ami, m'a dit que vous désirez un prof. [esneur] de grec. J'ai l'honneur de vous adresser Mr Nicolopoulo, Grec de nation, homme honnête, doux, et aussi modeste qu'instruit. En vous l'attachant vous n'aurez qu'à vous en louer.

Agreer, Monsieur et cher Confrère, l'assurance de tous mes sentiments.
singé Gail de l'Institut

Σημαντικὴ εἶναι καί ἡ ἐπιστολὴ²² τοῦ Θεοδώρου Σύψωμου πρὸς τὸ Νικολόπουλο μέ ἡμερομηνία 6 Δεκεμβρίου 1826 πού, ἐκτός τῶν ἄλλων, παρέχει ἀνάγλυφη εἰκόνα τῶν δυσκολιῶν πού ἀντιμετώπιζαν οἱ Ἕλληνες στή γαλλικὴ πρωτεύουσα μετὰ τὴν ἀποπεράτωση τῶν σπουδῶν τους καί ὅλη τὴν ψυχολογία τοῦ λόγιου τῆς Διασπορᾶς πού δέν ἔχει ἐξασφαλίσει τὰ βιοποριστικὰ μέσα:

Φιλογενέστατε Κύριε Νικολόπουλε!

Μετὰ τὴν ἐρώτηση τῆς ἐφετῆς μοι ὑγείας Σας, λαμβάνω τὸ φιλικόν θάρρος νά σᾶς φανερώσω ὅτι ἐντός ὀλίγου θέλω τελειώσαι τὴν

20. Institut de France, M.S. 941, φ. 89 verso. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει γραφεῖ μετὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Gail στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιγραφῶν τὸ 1809.

21. Ὁ Νικολόπουλος διδάξε ἑλληνικὴ φιλολογία στό Κολλέγιο des Minimes μέχρι τὸ διορισμὸ τοῦ στή Βιβλιοθήκη τοῦ Institut de France καί στό Athénée τοῦ Παρισιῦ. Παράλληλα γιὰ βιοπορισμὸ τοῦ διόρθωνε τυπογραφικὰ δοκίμια ἐκδόσεων ἑλληνικῶν κειμένων καί παρέδιδε ἰδιαίτερα μαθήματα. Βλ. M.S. 936, φ. 37- 941, φ. 27· Ἰω. Δημάκης, «Ἡ συνεργασία τοῦ Κωνστ. Νικολόπουλου στό γαλλικὸ τύπο ἀπὸ τὸ 1821 ὡς τὸ 1824», Ὁ Ἐρανιστής, ἔτος Β', τεῦχος 11, Ἀθῆνα 1964, σ. 206 καί Στ. Φασουλᾶκης «Κ. Νικολόπουλος, Athénée de Paris καί Byron», Πελοποννησιακά, τόμος ΙΔ' (1980-1981), σ. 209-214. Ὁ Jullien, διευθυντὴς τῆς Revue encyclopédique, πού μνημονεύεται στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Longueville, ζήτησε ἀπὸ τὸ Νικολόπουλο τὸ 1829 ἰδιαίτερα μαθήματα γιὰ νά μάθει τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. M.S. 935, φ. 35, 104, 113 καί 125.

22. Institut de France, M.S. 935, φ. 80. Τετρασέλιδη ἐπιστολὴ σχήματος 26×20,5 ἐκ. Τὸ κείμενο στίς δύο πρώτες σελίδες. Ἡ τρίτη σελίδα εἶναι λευκὴ, ἐνῶ ἡ τελευταία σελίδα φέρει τὴν ἐνδειξη à Monsieur / Monsieur C. Nicolopoulo, Paris.

παραβολήν τοῦ Θουκυδίδου διά τόν Κύριον Γκαίλιον. Δέν εἶμαι θέβαιος ἄν ἔχῃ σκοπόν νά μέ κρατήσῃ εἰς τόν οἶκον του, καί νά μέ δώσῃ νέας ἐνασχολήσεις. Φοβοῦμαι ὅτι θέλουσι μέ θιάσει νά φύγῳ ἀπό τό Παρίσι, καί ὅτι θέλουσι μέ στείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δέν ἔχω καμμίαν βεβαιότητα περί τούτου, τό φοβοῦμαι ὅμως καί τό ὑποπτεύομαι. Σᾶς εἶναι γνωστόν ὅτι ἐγώ ὁ ἄθλιος εἶμαι καταδικασμένος νά φοβῶμαι πάντοτε. Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν θερμῶς, καλοκάγαθε Κύριε Νικολόπουλε, νά μέ κάμετε τήν χάριν νά ὁμιλήσετε εἰς τόν Κύριον Γκαίλιον διά νά ἐμποδίσετε τό νά μέ θιάσωσι νά φύγῳ ἀπό ἐδῶ. Τί νά ὑπάγῳ νά κάμῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν! Οἱ γονεῖς μου ἔφυγον ἀπό ἐκεῖ πρό πολλοῦ, καί ὅλοι οἱ ἄλλοι ὁμογενεῖς διεσώθησαν εἰς Ρωσίαν. Εἶμαι θέβαιος ὅτι θέλω χαθῇ εἰς τόν δρόμον· θά μέ σκαθίσουν καθ' ὅδον διά νά μέ κάμουν νά δουλεύῳ ἡμέραν νύκτα εἰς κανένα ὑπόγειον, διότι λέγουσιν ὅτι δέν δουλεύῳ ἀρκετά εἰς τά ἀντίγραφα, καί θέλουν φαίνεται νά ἐκδικηθῶσι· διά τοῦτο θέλουν νά μέ στείλουν εἰς Κωνσταντινούπολιν διά νά εἰποῦν ἔπειτα ὅτι τάχα ἐχάθηκα ἐκεῖ. Αὐτό τό νά χαθῶ, συμπεραίνετε φίλτατε, πόσα μεγάλα κακά συνεπιφέρει μαζί του. Εἶμαι εὐελπίς ὅτι δέν θέλετε μέ ἐγκαταλείπει· μετά θεόν δέν ἔχω παρά μόνον τήν καλοκάγαθον Σοφολογιότητά της διά νά μέ λυπηθῇ καί νά μέ βοηθήσῃ· δέν μέ λανθάνει ὅτι εἴσθε καί φιλόανθρωπος καί φιλογενής, καί εἶμαι θέβαιος ὅτι θέλετε μέ εὐσπλαγχνισθῇ. Δύο λόγια πρὸς τόν Κύριον Γκαίλιον, καθὼς ἤξεύρει νά τά εἰπῇ ὁ φίλτατος φίλος μου, θέλουσι μέ ὠφελῇσι τά μέγιστα· αὐτός φιλοτιμεῖται νά ἔχῃ τήν φιλίαν σας. "Ἄν μέ ἀφήσωσι νά μείνῳ ἐδῶ, νοικιάζῳ μίαν κάμαραν, καί ἐπειδὴ ἔχω ὀλίγα χρήματα, ἡμπορῶ νά ζήσω μερικόν καιρόν, ἔπειτα δουλεύῳ καί ζῶ καθὼς ἔκαμα ἔως τώρα. Ἐλπίζω ὅτι ὁ Κ. Γκαίλιος μέ ἀγαπᾷ, μέ εἶχεν εἰπεῖ πρό πολλοῦ ὅτι ἀφοῦ τελειώσῃ ὁ Θουκυδίδης, θέλει μέ ἐνασχολήσῃ εἰς ἄλλου συγγραφῆς παραβολήν· διά τοῦτο σᾶς παρακαλῶ θερμῶς νά μέ κάμετε τήν χάριν νά τόν ὁμιλήσετε μέ εὐμορφον τρόπον, καθὼς ἡ Σοφολογιότης Σας ἤξεύρετε κάλλιον ἐμοῦ, διά νά τόν παρακινήσετε νά μέ εὐσπλαχνισθῇ καί νά παραβλέψῃ τά σφάλματά μου, τά ὅποια προέρχονται ὄχι ἀπό κακὴν θέλησιν, ἀλλὰ ἀπό τήν κακὴν μου ὑγείαν, καί ἀπό ἄλλας αἰτίας αἱ ὅποια εἶναι ἀποτέλεσμα μεγάλων καί πολυχρονίων θλίψεων καί δυστυχιῶν. Καί ἄν ἀγαπᾷ νά μέ δώσῃ ἄλλην ἐνασχολήσιν, ὑπόσχομαι νά τήν ἐκτελέσω μετὰ ζήλου καί ἐπιμελείας· ἄν ὅμως καί δέν ἔχῃ σκοπόν κατά τό παρόν νά παραβάλλῃ ἄλλον σύγγραμμα, παρακαλῶ νά μέ ἀφήσῃ νά μείνῳ εἰς τό Παρίσι, ὅπου ἡμπορῶ νά ζήσω μέ τόν κόπον μου. "Ἄν ὑπάγῳ ἄλλου δέν εἶμαι ἱκανός νά κερδίσῳ τόν ἐπιούσιον, διότι δέν ἤξεύρω νά κάμῳ ἄλλο τι, εἰ μὴ μόνον τήν σύγκρισιν τῶν ἀντιγράφων. Τό καλῆτερον ὅμως ἀπό ὅλα διά πολλοὺς λόγους εἶναι τό νά συγκατοικῶ μετὰ τοῦ Κυρίου Γκαίλιου, διά τοῦτο μὴ εἰπῇτε παρακαλῶ εἰς αὐτόν, ὅτι ἐγώ θέλω νά ἀναχωρήσω ἀπὸ

τόν οίκον του, διά νά μή τοῦ τό βάλωμεν εἰς τό κεφάλι, ἂν δέν τό ἔχη σκοπόν. Ἡ φρόνησις καί ἡ ἐμπειρία τοῦ καλοκάγαθου φίλου μου θέλουσι τόν ὑπαγορεύσει ὅ,τι κρίνει εὐλογον νά εἰπῇ ἀσυγκρίτως κάλλιον ἐμοῦ, τοῦ ὁποίου καί ὁ νοῦς καί ἡ καρδία ἐταράχθησαν ἀπό τό μέγεθος τῶν κακῶν.

Ἐπεριδόμενος εἰς τόν φιλογενῆ χαρακτήρα Της, καί εἰς τήν εὖνοιαν καί ἀγάπην τήν ὁποίαν ἔδειξε πάντοτε πρός ἐμέ, εἶμαι μετὰ χρηστής ἐλπίδος καί εὐγνωμοσύνης.

Τῇ 6 Δεκεμβρίου 1826.

Τῆς Σοφολογιότητός Της
ὡς ἀδελφός
Θεόδωρος Σύψωμος

Φαίνεται ὅτι ἡ μεσολάβηση τοῦ Νικολόπουλου ὑπῆρξε ἀποτελεσματική, ἀφοῦ ὁ Σύψωμος ὄχι μόνον δέν ἀπομακρύνθηκε ἀπό τό Παρίσι, ἀλλά παρέμεινε στήν ὑπηρεσία τοῦ Gail²³ καί στή συνέχεια ἐγίνε φιλολογικός σύμβουλος καί συνεργάτης τοῦ Hase, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Brunet de Presle στό ἐναρκτήριο μάθημά του στήν Ecole des Langues Orientales τό 1865: *Ὁ κ. Gail... ἠθέλησε νά ἐξετάσῃ καί ἄλλα χειρόγραφα ἑλληνικά, τῶν ὁποίων εἶχε μέν διορισθῇ φύλαξ, ἀλλά δυσκόλως ἠδύνατο νά ἀναγνώσῃ αὐτά. Παραλαβὼν λοιπόν τόν Σύψωμον, ἔδωκε αὐτῷ τροφήν καί οἶκημα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, καί τόν ἐπέτρεψεν ἵνα ἀντιπαραβάλλῃ τὰ ἀντίγραφα τοῦ Θουκυδίδου καί τοῦ Ξενοφῶντος. Βραδύτερον ὁ τήν μεγάλην ἐκείνου ἱκανότητα ἐκτιμῶν Ἄσιος διεπιστώθῃ αὐτῷ ἀντιγραφάς ἢ ἀντιπαραβολάς χειρογράφων διά τούς ξένους λογίους. Ἐφ' ὅσον μικρά ἡμέρας ἀκτίς διεφώτιζε τὰς τραπέζας τῆς Βιβλιοθήκης, ὁ Σύψωμος ἦτο ἐκεῖ, ὁμοιάζων πρός τούς ἐπὶ τινῶν χειρογράφων ἐξεικονισμένους καλλιγράφους τοῦ μέσου αἰῶνος. Καί τό τεταρτιμόριον δέ τῶν ἀντιγραφομένων ἐάν ἀπεμνημό-*

23. Ἀπό τήν ἐπιστολή του πρός τόν Νικολόπουλο μέ ἡμερομηνία 19 Φεβρουαρίου 1829 φαίνεται ὅτι ὁ Σύψωμος ἦταν στήν ὑπηρεσία τοῦ Gail ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Γάλλου ἐλληνιστῆ (M.S. 935, 138):

Προσकुνω,

Καί παρακαλῶ τόν καλοκάγαθον Κύριον Νικολόπουλον νά ἐγχειρίσῃ εἰς τόν Κύριον Βοισονάδην [Boissonade] τό ἐδῶ μέσα κλεισμένον γράμμα μου, καί ἐνταυτῷ νά μέ κάμῃ τήν χάριν νά τόν ὁμιλήσῃ καί ὁ ἴδιος διά νά μέ δώσῃ κἀνένα ἀντίγραφον, διότι ἄλλον τρόπον πορισμοῦ δέν ἔχω κατά τό παρόν, διά τόν ἀπροσδόκητον θάνατον τοῦ K. Gail, καί εὐρίσκομαι ἐν ἀμηχανίᾳ.

*Εἶμαι μετ' εὐγνωμοσύνης
ὁ δούλος καί φίλος της
Θεόδωρος Σύψωμος*

νευεν, ἦτο θεβαίως πηγή ἐπιστήμης ἀκένωτος. Ὁ κ. Ἄσιος πολλάκις ἐξητήσατο αὐτόν συμβουλήν²⁴.

Μολονότι πολλές ὑπηρεσίες εἶχε προσφέρει στοὺς Γάλλους ἑλληνιστές, τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ὁ Σύψωμος, αἰωνόβιο ζωντανό μνημεῖο τῆς τύχης τῶν περισσοτέρων λογίων τῆς ἐποχῆς, ἐκλιπαροῦσε τὴ φιλανθρωπία τῶν νεότερων συναδέλφων του Πανταζίδου καὶ Βρεττοῦ καὶ τῶν ὁμογενῶν Παλάσκα καὶ Ἀρίσταρχου γιὰ νὰ συντηρηθεῖ. Μὲ τὴ φροντίδα τελικὰ τῶν φιολόγων Emile Egger καὶ Brunet de Presle ἐγίνε δεκτὸς στὸ παρισινὸ Πτωχοκομεῖο τῶν Ἀνιάτων²⁵.

Στὸ ἀρχεῖο τοῦ Νικολόπουλου δὲν ὑπάρχει ἀντίγραφο ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸ Longueville, γεγονός πού ἐνισχύει τὴν ἀποψη ὅτι ἡ παράλειψη τοῦ ὀνόματος τοῦ Gail δὲν ἦταν τυχαία. Ὁ Ἕλληνας λόγιος ἀνῆκε στὸν κύκλο τῶν ὁπαδῶν τοῦ Κοραῆ καὶ δὲν ἔπαυε, σὲ κάθε περιστάση, νὰ προβάλλει τὴν ἀξία τοῦ φιλολογικοῦ τοῦ ἔργου καὶ νὰ τὸ ἔχει σάν πρότυπο στὶς δικές του ἐργασίες. Πῶς ἦταν λοιπὸν δυνατόν νὰ συμπεριλάβει στὸν κατάλογο τῶν Γάλλων ἑλληνιστῶν τὸ Gail, τοῦ ὁποῖου οἱ σχέσεις²⁶ μὲ τὸν Κοραῆ εἶχαν ἀνεπανόρθωτα ἐπισκιαστεῖ ἀπὸ τὸ 1810, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ἔνστασή του κατὰ τῆς ἀπονομῆς θραβεῖου ἀπὸ τὸ Institut de France στὸν ἐκδότη καὶ μεταφραστὴ τοῦ *Περὶ Ἀέρων, Ὑδάτων, Τόπων* τοῦ Ἱπποκράτη;

Στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Κοραῆ ἡ πρώτη αὐστηρὴ κριτικὴ κατὰ τοῦ

24. «Κ. Β. Ἄσιος καὶ οἱ ἐν Παρίσιος λόγιοι Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῶν Βουρβῶνων, ὑπὸ Brunet de Presle», *Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον*, 1867, σ. 225. Τὸ ἐναρκτήριο αὐτὸ μάθημα τοῦ Brunet de Presle πρωτοδημοσιεύθηκε μὲ τὸν τίτλο «M. Hase et les savants Grecs émigrés à Paris sous le premier Empire et la Restauration» στὴ *Revue des Cours littéraires*, τεύχος τῆς 15ης Ἀπριλίου 1865, ἐνῷ μετάφρασή του στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα δημοσιεύθηκε στὴν *Κλειῷ* τῆς Τεργέστης (ἀριθ. 201 τοῦ 1865).

25. Σημείωση τοῦ ἐκδότη: «Κ. Β. Ἄσιος καὶ οἱ ἐν Παρίσιος λόγιοι Ἕλληνες...», ὀ.π.π., σ. 230-231. Γιὰ τὴν τύχη τοῦ Σύψωμου ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ: *Ἀπορίας ἀξιον εἶναι πῶς ὁ Ἄσιος ὑπὲρ οὗ ὁ ἀθλιος γέρων εἰργάσθη ἔτη πάμπολλα ὀλίγιστα παρ' αὐτοῦ λαμβάνων μισθὸν τῶν κόπων, δὲν ἀφήκεν ἀποθνήσκων οὐδ' ὀθλὸν εἰς αὐτόν ἀν καὶ πλούσιος ὦν. Ὁ δὲ κ. Διδῶτος [Ambroise-Firmin Didot], ὅστις μετεχειρίσθη τὸν Σύψωμον ὁμοίως, καὶ ὁ πλούσιος συνάδελφος ὁμογενῆς Πίκολος εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ Συψώμου γενόμενον ἔρανον πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὸ Πτωχοκομεῖον ἀνά δέκα ἑκαστος συνεισήνεγκον φράγκα.*

26. Οἱ κριτικές ἐκδόσεις ἑλληνικῶν κειμένων ἀπὸ τὸ Gail εἶχαν ἀπὸ νωρὶς προσελκύσει τὴν προσοχὴ τοῦ μεγάλου δασκάλου τοῦ Γένους πού προσπάθησε τὸ 1799 νὰ ἐνθαρρύνει τὸ Γάλλο ὁμοτεχνό του νὰ συνεχίσει τίς μεταφράσεις κλασσικῶν ἔργων στὴ γαλλικὴ γλῶσσα, ὥστε νὰ ἀναστηθεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συμπατριωτῶν του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γραμματεία καὶ νὰ ἐξαφανιστεῖ ἡ νοσηρὴ ἐπιρροή πού ἄσκει στὶς σύγχρονες φιλολογικὲς σπουδὲς ἡ λήθη ἢ μᾶλλον ἡ περιφρόνηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. *Lettres inédites de Coray à Chardon de la Rochette (1790-1796), suivies d'un recueil de ses lettres françaises à divers savants [...]*, Paris, Firmin-Didot, 1877, σ. 325 (Ἐκδόση τῶν W. Brunet de Presle καὶ Emile Egger) καὶ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία. Ὁμιλος Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖο «Ερμῆς», 1979, τόμος Β', σ. 1.*

Gail διατυπώνεται σέ ἐπιστολή του πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου στὴ Βιέννη μὲ ἡμερομηνία 10 Ἰανουαρίου 1810 μὲ ἀφορμὴ τὴν πρόσφατη ἐκλογὴ τοῦ τελευταίου στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιγραφῶν: Σ' ἔγραψα νομίζω ὅτι ὁ Κλαυῆριος²⁷ ἐμβῆκεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον²⁸, καὶ τοῦτο μὲν εἶναι καλόν· ἀλλ' ἐμβῆκεν καὶ ὁ Γάλλος· τοῦτο δὲ εἶναι αἰσχιστον καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅτι δέχεται τοὺς ἀνεπιστήμονας, καὶ εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ μέλλει νὰ γένη καταφανεστέρα ἡ οὐδένειά του. Λέγει δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ καὶ πῶς ὁ φιλόσοφος Montaigne ὅτι οἱ τοιοῦτοι ὁμοιάζουσι τοὺς πιθήκους. *Plus ils montent, plus ils montrent leur cul*²⁹.

Στις 30 Ἰουνίου 1810 ὁ Κοραῆς ἀνακοινώνει στὸ Βασιλείου μὲ ἐπιστολὴ του τὴ βράβευση τῶν φιλολογικῶν του μόχθων ἀπὸ τὸ Institut de France:

Μ' ὄλην τῆς κεφαλῆς μου τὴν ζάλην καὶ τρικυμίαν, καὶ ὥς λέγει ὁ Λουκιανός, δεκακυμίαν, ἀσυγχώρητον ἔκρινα νὰ μὴ σέ κοινωνήσω πάραυτα τὴν ἀπροσδόκητον λοταρίαν, τὴν ὁποίαν μ' ἐπεμψεν ἡ τύχη, ἀμοιβὴν τῆς ἐκδόσεως καὶ μεταφράσεως τοῦ «Περὶ ἀέρων, ὑδάτων» κ.τ.λ. τοῦ Ἱπποκράτους. Δέν ἐξεύρω τί νὰ εἶπω καὶ εἰς αὐτό. Ὡσαύτως ἀγνοῶ ἐάν συμφέρῃ νὰ τὸ κοινωνήσης ἀκόμη πρὸς τινα, ἐπειδὴ ἡ πληρωσις τῆς ἀμοιβῆς μέλλει (μὲ λέγουσιν) νὰ γένη τὸν ἐρχόμενον Νοέμβριον πάνδημος ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτὰς τοῦ Αὐτοκράτους, ἐπὶ θρόνου καθήμενου καὶ περικυκλωμένου ἀπὸ ὅλους τοὺς αὐλικούς, ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιον, ἀπ' ὅλας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἀπὸ τοὺς διαφόρους πρέσβεις τῶν βασιλέων. Συλλογίσου καλὰ ταῦτα καὶ παράβαλε τα μὲ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματός μου καὶ μὲ τῆς ψυχῆς μου τὴν ἀτολμίαν, καὶ θέλεις καταλάβει ὅτι εἶναι χρεῖα τῶν θερμῶν σου δεήσεων καὶ προσευχῶν, νὰ μὴ γένη εἰς ἐμέ ἡ ἡμέρα τῆς ἀμοιβῆς ἡμέρα ἀποπληξίας. Δέν σέ λέγω ὑπερβολάς· δέν ἡσφάλισα τοὺς ὀφθαλμούς ὄλην τὴν νύκτα ὁ ταλαίπωρος ἀπὸ τὴν ἀμυχανίαν μου, τὴν ὁποῖαν ἄλλο δέν παρηγορεῖ ὀλίγον, πλην ἡ ἀπὸ τὴν μερικὴν ταύτην τιμὴν προξενουμένη κοινῶς εἰς ὅλον μου τὸ δυστυχη<σ>μένον γένος τιμῇ³⁰.

Ἡ τιμητικὴ αὕτὴ διάκριση καὶ οἱ ἐγκωμιστικὲς κρίσεις τῶν μελῶν τῆς εἰσηγητικῆς ἐπιτροπῆς εὐλόγα μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σάν

27. Etienne Clavier (1762-1817). Φίλος τοῦ Κοραῆ ἑλληνιστής, ἐκδότης πολλῶν ἀρχαίων κειμένων καὶ τοῦ *Πλουτάρχου* τοῦ Amyot (1801-1806) καὶ συγγραφέας τῆς περιπούδα-στης μελέτης *Histoire des premiers temps de la Grèce* (1809 καὶ 1822).

28. Institut de France πού περιλαμβάνει τὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία, τὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιγραφῶν, τὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν (Θετικῶν), τὴν Ἀκαδημία τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τὴν Ἀκαδημία τῶν Καλῶν Τεχνῶν.

29. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία...*, ὁπ.π.π., τόμος Γ', 1810-1816, σ. 8.

30. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία...*, ὁπ.π.π., σ. 37-38.

έπίσημη καθιέρωση του Κοραή στο στερέωμα της ευρωπαϊκής φιλολογικής επιστήμης και νά δικαιολογήσουν τή συγκίνησή του. Τήν ευδαιμονία όμως του Κοραή ήλθε νά ταραξεί η ένσταση του Gail πού ήταν υποψήφιος γιά τό ίδιο βραβείο μέ τά έργα *Traité de la chasse de Xénophon*³¹, *Thucydide grec-latin-français*³² πού αποτελούσε ανατύπωση μέ προσθήκες και διορθώσεις παλαιότερης μετάφρασης του Lévésque³³ και *Observations littéraires sur Théocrite et Virgile*³⁴. Δυσαρεστημένος από τήν απόφαση τής κριτικής επιτροπής ό Gail δημοσίευσε υπόμνημα³⁵, μέ τό όποίο έπιχείρησε νά άναιρέσει τό σκεπτικό τής άπονομής του βραβείου και νά μειώσει τήν άξία του έργου του Κοραή.

Η αντίδραση του τελευταίου στήν κριτική του Gail υπήρξε μέν άμεση, όχι όμως και έπίσημη, έπειδή η δημοσίευση άπαντητικής πραγματείας θά δημιουργούσε κινδύνους έκμετάλλευσης του θέματος από τούς όμότεχνους αντίπαλους του Κοραή και ιδιαίτερα από τούς συμπατριώτες του Πάριο και Δούκα. Σέ έπιστολή του πρός τό Βασιλείου μέ ήμερομηνία 20 Σεπτεμβρίου 1810 καταφαίνεται η λύπη και η όργή του Έλληνα δάσκαλου του Γένους γιά τή στάση του συνυποψηφίου του:

‘Ο λογοκάπηλος και γελοϊός Γαίλιος, παραχθείς, ότι τό ένορκον κριτήριον δέν ώνόμασε τήν όποίαν αυτός όνομάζει και νομίζει ιδικήν του μετάφρασιν γαλλικήν του Θουκυδίδου, έσύνηταξε και έτύπωσε διατριβήν μακράν, εις τήν όποίαν προηγουμένως σπουδάζει νά άποδείξη ότι αυτός, και όχι έγώ, είναι άξιος βραβείου. Άλλος άντ’ αυτού (τό όποϊον μήδ’ αυτό δέν ήτο εύσχημον) ήθελ’ άρκεσθην νά

31. *Traité de la Chasse de Xénophon. Traduit en français [...] par [...] A. Paris, chez l'auteur, Déterville et Plassant, An IX (1801)*. Βλ. και *Observations historiques et critiques sur le Traité de la Chasse de Xénophon, [...] par J.-B. Gail, Paris, Imprimerie impériale, 1809*. Τό ελληνικό κείμενο εκδόθηκε από τό Gail τό 1801 μέ τόν τίτλο *Les Cynégétiques ou Traité de la Chasse de Xénophon* (6' έκδοση τό 1819).

32. *Histoire grecque de Thucydide, texte grec, avec versions latine et française [...], par [...] A. Paris, chez Gail neveu et chez M. M. Delalain, Treuttel et Dufart, 1807, 5 vol.*

33. Pierre-Charles Lévésque, *Histoire de Thucydide, fils d' Olorus, traduite du grec par [...], Paris, 1795, 4 vol.*

34. *Observations littéraires et critiques sur les idylles de Théocrite et les élogues de Virgile, Paris, 1805.*

35. *Mémoire, ou Observations sur l'opinion en vertu de laquelle le jury institué par S. M. l'Empereur et Roi propose de décerner un prix à M. Coray, à l'exclusion du «Traité de la Chasse de Xénophon», du «Thucydide grec-latin-français» et des «Observations littéraires sur Théocrite et Virgile», de J.-B. Gail [...] accompagnées de Remarques critiques sur Thucydide, Xénophon, Hippocrate, Théocrite, Isocrate et autres auteurs, suivies d'une notice de ses travaux depuis 20 ans, [...] par J.-B. Gail [...], Paris, Aug. Delalain, 1810, 2 parties, en 1 vol.* Απόσπασμα του υπόμνηματος αυτού δημοσιεύθηκε μέ τόν τίτλο *Réclamation de J.-B. Gail, contre la décision du jury, ou Observations sur l'opinion en vertu de laquelle ... par J.-B. Gail, Paris, Aug. Delalain, 1810, 48 σ.*

δείξη ότι είναι άξιος βραβείου, χωρίς σύγκρισιν πρὸς ἄλλον. Ἄλλ' αἱ 5000 φρ. τοῦ ἐτάραξαν τὰς φρένας τόσο, ὥστε νὰ ἀσχημονήσῃ χωρὶς ἐντροπήν. Ἡ μετάφρασις τοῦ Θουκυδίδου εἶναι προηγουμένως τοῦ Levesque· αὐτός (ὁ Γαίλιος δηλαδὴ) τὴν ἐξέδωκε δεύτερον, ἀλλάξας τὴν μετάφρασιν ἐδὼ κ' ἐκεῖ ὅπου δὲν τὸν ἐφάνη καλὴ. Ὁ Levesque δὲν ἐμνημονεύθη, ὡς πίπτων ἔξω τῆς δεκαετίας· ὁ (ὡς νομίζει) διορθωτὴς τῆς μεταφράσεως καὶ δεύτερος ἐκδότης Γαίλιος δὲν ἐμνημονεύθη, ὡς ὁμολογῶν αὐτός εἰς τὸ προοίμιόν του ὅτι τὴν μετάφρασιν τοῦ Levesque ἐκδίδει διορθωμένην εἰς τινὰς τόπους. Παραβάλλει λοιπὸν εἰς τὴν διατριβὴν του τὰς δύο μεταφράσεις διὰ νὰ δείξη ὅτι ἡ ἔκδοσίς του πρέπει νὰ λογισθῇ νέα μετάφρασις. Μετὰ τὸν Levesque ἐμπλέκεται μ' ἐμέ, σπουδάζων ν' ἀποδείξῃ ἐναντίον τοῦ ἐνὸρκου κριτηρίου, ὅτι ὄχι μόνον τὸ γαλλικόν μου ὕφος δὲν ἀξίζει τίποτε, ἀλλὰ καὶ τόπους τοῦ κειμένου τοὺς μὲν κακῶς ἐνόησα τοὺς δὲ κακῶς ἐδιόρθωσα. Δὲν μὲ λυπεῖ τόσο ὁ ἀπροσδόκητος οὗτος πόλεμος (ὁ ὁποῖος στρέφει εἰς γέλωτα καὶ καταφρόνησιν τοῦ πολεμοῦντος, ὡς θέλεις καταλάβει ἀπὸ τὴν ἐγκεκλεισμένην ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν χωρὶς νὰ κοινωνήσῃς κανένα πέμψω με ὀπίσω) ὅσον δύο ταῦτα. Πρῶτον ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποκριθῶ εἰς αὐτόν, ὅτι εἶναι ἀσχημον διὰ τὰς ἀναθεματισμένας 5000· δεύτερον ὅτι ἡ διατριβὴ του ἂν γένη γνωστὴ εἰς τὸν Πάριον καὶ εἰς τὸν Δούκαν, δύο θηρία καπηλικώτερα καὶ ἀγριώτερα τοῦ Γαίλιου, δὲν ἐξεύρω πῶς ἔχουν νὰ μέ σπαράξωσι³⁶.

Ἡ ὀξύτητα αὐτὴ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἀτόνησε, ἀλλὰ οἱ σχέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν εἶχε ἀνεπανόρθωτα διαταραχθεῖ. Ἡ ἐχθρα τοῦ Gail φαίνεται ὅτι εὗρισκε πρόσφορο ἔδαφος νὰ ἐκδηλωθεῖ κάθε φορά πού ἔμελλε νὰ πληρωθεῖ ἔδρα στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ οἱ συζητήσεις ἔφεραν τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ μεταξύ τῶν ὑποψηφίων, εἰδικότερα μάλιστα τὸ 1814, ὅταν προτάθηκε στὸν Ἑλληνα λόγιο νὰ καταλάβει τὴν ἔδρα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καὶ φιλολογίας στὸ Collège de France μετὰ τὸ θάνατο τοῦ γιγαντοῦ καὶ ἐλληνιστῆ Bosquillon³⁷, προτείνοντας δικό του ὑποψήφιο³⁸.

36. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ὁπ.π.π., τόμος Γ', σ. 45-46.

37. Τῇ θέσῃ τελικὰ διεκδικήσε καὶ κατέλαβε ὁ François Thurot μόνον ἔπειτα ἀπὸ ρητὴ διαβεβαίωση τοῦ Κοραῆ ὅτι δὲν θὰ τὴν διεκδικοῦσε ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του: Ὁ Thurot δὲν ἐπρόβαλε τὸν ἑαυτό του πλὴν ἀφοῦ ἐθεβαιώθη ἐκ στόματός μου, ὅτι δὲν τὴν θέλω. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ὁπ.π.π., τόμος Γ', σ. 363. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀλέξ. Βασιλείου τῆς 29ης Δεκεμβρίου 1814.

38. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ὁπ.π.π., τόμος Γ', σ. 262-263: ...χαίρω ὅτι τὴν ἔλαθεν ἄντ' ἐμοῦ ἄνθρωπος φίλος καὶ ἄξιος τῆς καθέδρας, ὁ Thurot. Ἦθελα μεγάλως λυπηθῆν ἂν ἐκλέγετο εἰς τόπον αὐτοῦ ἱατρός τις, ὅστις ἐκίνησε πάντα λίθον, ὥστε νὰ τολμῇ νὰ γράψῃ καὶ πρὸς αὐτόν ἀμέσως τὸν βασιλεῖα διὰ νὰ λάθῃ τὴν καθέδραν... Αἱ 6.000 φρ. τοῦ ἐξάλισαν τόσο τὸν ἐγκέφαλον, ὥστε νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν πρὸς τὸν ἀνακτα ἀναφοράν καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Gail, ὅτι εἶναι εἰδήμων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.

Ο Gail γεννήθηκε στις 30 Ιουνίου 1755 στο Παρίσι. Οι γονείς του πού κατάγονταν από την Πικαρδία φρόντισαν ιδιαίτερα για τη μόρφωσή του. Μετά τις σπουδές του στο Κολλέγιο του Harcourt, όπου διατέλεσε για σύντομο χρονικό διάστημα προγυμναστής μαθημάτων, επιδόθηκε στη μελέτη της ελληνικής γραμματείας. Τό 1791 διορίστηκε έπειτα από υπόδειξη του ύπουργού de Saint-Priest αναπληρωτής καθηγητής στην έδρα των ελληνικών στο Collège de France, εκλέχθηκε τακτικός καθηγητής τον επόμενο χρόνο, αλλά αποδέχθηκε³⁹ την προαγωγή του επίσημα μόνον τό 1802, έπειδή δέν ήθελε νά καταλάβει τή θέση του προκατόχου του Vauvilliers πού είχε αναγκασθεί γιά πολιτικούς λόγους νά εγκαταλείψει τήν πατρίδα του καί νά καταφύγει στην Άγία Πετρούπολη. Παράλληλα δίδασκε στό σπίτι του γιά τούς φτωχούς σπουδαστές. Μετά τήν κατάργηση των κολλεγίων από τήν έπαναστατική κυβέρνηση καί τόν περιορισμό τής διδασκαλίας τής ελληνικής γλώσσας, όργάνωσε στό Collège de France δωρεάν ειδικά στοιχειώδη μαθήματα γιά τήν εκμάθηση τής ελληνικής γλώσσας πού πραγματοποιήθηκαν απρόσκοπτα μέχρι τό 1810. Τό 1794 νυμφεύθηκε τήν καλλιτέχνιδα του μελοδράματος Edmée-Sophie Garre, αλλά ό γάμος τους σύντομα διαλύθηκε⁴⁰. Τό 1809 διαδέχθηκε τόν άθβά Le Blond στην Άκαδημία των Έπιγραφών, ενώ τό 1815, μετά τό θάνατο του ελληνιστή La Porte du Theil, έγινε συντηρητής των ελληνικών χειρογράφων τής Βασιλικής Βιβλιοθήκης. Πέθανε στό Παρίσι στίς 5 Φεβρουαρίου 1829.

Σημαντική ύπηρεξε ή συμβολή του Gail στην ανάπτυξη των ελληνικών σπουδών⁴¹ στη Γαλλία, τόσο μέ τή διδασκαλία του όσο καί μέ τό συγγραφικό του έργο. Έκτός από τίς πολυάριθμες εκδόσεις ελληνι-

Γιά τή διαμάχη Gail καί Κοραή βλ. πρόχειρα Δ. Θ. Θερεϊανός, *Άδαμάντιος Κοραής, έν Τεργέστη*, τύποις του Αύστρουογγρικού Λόυδ, 1889, τ. 1, σ. 302-304 καί *Έρανος είς Άδαμάντιον Κοραήν*, Άθήνα, 1965, σ. 214.

39. Μετά τήν εκλογή του τό 1792 δήλωσε επίσημα ότι, όταν ό Vauvilliers θά επέστρεφε στη Γαλλία, άμέσως θά του παραχωρούσε τήν έδρα. Τή δήλωση αύτή, επικυρωμένη μέ τίς υπογραφές των καθηγητών του ιδρύματος, ό Gail τή δημοσίευσε καί σέ ξεχωριστό φυλλάδιο.

40. Ο γιός τους Jean-François Gail (1795-1845) ύπηρεξε άξιόλογος ελληνιστής.

41. Ο Avenel σέ σημείωμά του στη *Revue encyclopédique* του Άπριλίου 1829 (τόμος 42ος, σ. 264-266) άποκαλεί τό Gail *ministre fervent du culte de la langue grecque abandonnée*. Άντίθετα, ή έλληνομάθειά του έλέγχεται αύστηρότατα από τόν Paul-Louis Courier σέ έπιστολή του πρós τά μέλη τής Άκαδημίας των Έπιγραφών, όπου, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ότι ή άγνοια του Gail σχετικά μέ τήν ελληνική γλώσσα έγινε παροιμία γιά τούς μαθητές. Βλ. *Biographie ancienne et moderne* (Michaud), nouvelle édition, Paris, chez madame. C. Desplaces, et chez M. Michaud, 1856, τ. 15, σ. 367. Στό τελευταίο Τετράδιο (Γ') τής *Μέλισσας* ό Gail χαρακτηρίζεται *έλληνιστής σοφός καί φιλόπονος, καί γενναίος φίλος τής Έλλάδος*, έν Παρισίοις, εκ τής τυπογραφίας Α. Βοβαίου, 1821, σ. 338.

κῶν κειμένων μέ γαλλική μετάφραση καί σχόλια γιά νά καλυφθοῦν διδακτικές ἀνάγκες στή μέση καί στήν ἀνώτατη ἐκπαίδευση τῆς Γαλλίας, τό πλούσιο συγγραφικό του ἔργο περιλαμβάνει γραμματικές τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, πραγματεῖες φιλολογικοῦ καί ἱστορικοῦ περιεχομένου, γεωγραφικές μελέτες καί ὑπομνήματα ποῦ ὑποβλήθηκαν στήν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιγραφῶν. Οἱ περισσότερες πρωτότυπες ἐργασίες του περιέχονται στή συλλογή *Philologue* (1814-1828) ποῦ ἀπαρτίζεται ἀπό 24 τόμους.

Παρόλες τίς ἀτέλειες τοῦ ἐκδοτικοῦ του ἔργου ἡ συμβολή τοῦ J. B. Gail ἰδιαίτερα στή βελτίωση τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί φιλολογίας στά γαλλικά ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα εἶναι ἀναμφισβήτητη. Ἡ ἀποτίμηση τῆς προσφορᾶς του ἀπό τόν ἑλληνιστὴ Emile Egger νομίζω ὅτι εἶναι ἀντικειμενική: *...cet infatigable grammairien, qui, pendant un demi-siècle, fatigua les presses de ses hâtives et imparfaites productions, qui aime et enseigne le grec toute sa vie, sans avoir jamais mérité le nom d'helléniste. Au nom de Gail se rattache un souvenir précieux pour nous, celui d'une Grammaire grecque publiée à l'usage des écoles centrales, en vue de seconder les premiers efforts des amis de l'antiquité qui renouent la chaîne des études classiques pour l'instruction de la jeunesse*⁴².

42. Emile Egger, *L'Hellénisme en France*, ὅπ.π.π., II, σ. 295-296.

RÉSUMÉ

Dimitri Pantelodimos, *Autour des relations de J.-B. Gail avec les savants Grecs de Paris*

En 1829 E.-P.-M. Longueville exprime dans une longue lettre son étonnement de ne pas voir figurer sur la liste des meilleurs hellénistes Français, dressée récemment par C. Nicolopoulo, le nom de J.-B. Gail, ingénieux interprète des grands génies de la Grèce, professeur au Collège de France et membre de l'Institut depuis 1809. Cette omission paraît, à première vue, d'autant plus inexplicable que C. Nicolopoulo avait eu de bonnes relations avec cet helléniste qui, en général, s'intéressait au sort des gens de lettres Grecs qui s'installaient à Paris.

Cette étude cherche la raison pour laquelle C. Nicolopoulo a passé sous silence le nom de J.-B. Gail: en 1810 Gail a violemment critiqué la décision du jury, institué par Napoléon, de décerner un prix à Coray pour son édition du traité d'Hippocrate *Des airs, des eaux et des lieux*. Dès lors les relations des deux hommes, ministres du culte de la civilisation grecque, se sont irréparablement envenimées. C. Nicolopoulo, par son omission volontaire, a essayé peut-être d'éviter de mécontenter son vénérable compatriote, dont il suivait fidèlement les enseignements.